

Kurtág és Párizs – a kettő együttes említése először egy szinte már zenetörténeti leckeanyagává vált tanulmányutat hív elő az emlékezetből. Közel fél évszázada esett meg, hogy egy harmincéves, önmagában, a világban és az alkotásban elbizonytalanodott, kölyökképű kelet-európai muzsikusz útnak indult a francia metropolis felé, hogy ott keressen magának továbblendítő bizonyosságokat. És – akár a mesében – meg is találta e bizonyosságokat, ugyan nem a Conservatoire tantermeiben, Milhaud és Messiaen osztályában, hanem egy furcsa körben, a pszichológus Marianne Stein lábához kuporodva. E régi történetnek nemcsak népmesei izei vannak, hanem némi romantikus felhangja is: manzárdszoba, az éhezés határáig folytatott diéta, szakadatlan küzdelem a belső démonokkal és közben – pénzkereset gyanánt – gyereksétáltatás a Montsouris-parkban, ahonnan a rigófütyű majd scherzoként tér vissza az újabb magyar zenetörténet fordulópontján álló Vonósnégyesben. És ki ne felejtjük: szerepel ebben a történetben – mint Kurtágnál oly gyakran – a Másik, a most frissen gyászolt Ligeti is, aki élete első párizsi kiruccanására érkezvén már a peronon karon ragadja a városban immár hónapok óta tévelygő fiatalabb barátját, és falánk izgalommal utcáról utcára vezeti őt az olvasmányaiból, Balzac-tól és Prousttól ismert negyedeken át, miközben minden kapualjról újabb és újabb történeteket mesél neki, hogy aztán ő is magával vigyen innét egy hangot, a szilveszteri autódudálás zaját, ami egészen az évtizedekkel későbbi Grand Macabre-ig sívít majd a fülében.

Kurtág akkori Párizsa – akár Adyé az irodalmároknak – immár legenda. De Párizs persze később is állandó viszonyítási pont maradt Kurtág számára: a *Truszo*va 1981-es ősbemutatója óta a kései világhír első katalpultja, majd a furcsa, öregkori vándorévek egyik utolsó állomása, a Bordeaux melletti, falusi csendbe való hazatalálás előtt. Így a franciák részben saját komponistájukként is ünneplhetik őt ma, ami meg is mutatkozott abban, ahogyan a párizsi Kurtág-napok afféle francia–magyar *joint venture*-ként jöttek létre, két gall egyetem, a Strasbourg 2 és a Párizs 8, vagy még inkább két Kurtág-iránt elkötelezett professzor, *Grabócz Márta* és

Retour

Kurtág-napok Párizsban

Jean-Paul Olive közös szervezésében, a párizsi Magyar Intézet fedele alatt. A háromnapos eseménysorozat Kurtág tevékenységének három oldalát egyaránt igyekezett bemutatni: egy délelőtti erejéig tanári-betanítói műhelybe pillanthatunk be, a részben műveinek szentelt hangversenyek egyikén zongorázását hallhattuk, öt félnapos ülésszakon pedig húsz zenetudományi előadás hangzott el művészetéről. Örömteli – és az időközben jobblétre szenderült Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma támogatásának köszönhető –, hogy a zenetudomány hazai (azaz francia) mezőnye mögött számarányukat tekintve a magyaroknak juthatott az ezüstérem. De ott voltak a németek, a svájciak, az olaszok, amerikaiak és kanadaiak is, jelenlétükkel bizonyítva, hogy a Kurtág-zene már jó ideje nem egyik vagy másik nemzet ügye, hanem az egész glóbuszé.

Az a kevés alkalom, a rövid kurzus és a koncertek, amikor Kurtág maga is jelen volt, ráébredtett, hogy az a régi, felszeg fiatalember bizony fényévekre van a nyolcvanévestől. Ahogyan feleségével, Mártával fellépésük előtt valóságos *commedia dell'arte*-dialógust rögtönzött a játszózó pianinó alkalmatlanságáról, éppúgy nem tanúskodott határozatlanságról, mint az sem, ahogyan legújabb kedvenceinek, a *Hiromi Kikuchi–Ken Haku* házaspárnak „tanította” néhány, általuk már részben lemezre is játszott vonósdarabját. Ő, aki mostanában azt vallja, hogy tanítás közben képes legzavartalanabban átélni a zenélés élvezetét, feltűnő simasággal, rutinnal – néha szentségtörőn úgy érzem: kívül-állóként – alakította a Professzor szerepét.

Ujfalussy József, Grabócz Márta és Jean-Paul Olive

Hozta a *bonmot*-kat, a közönség csendes ámulatát kiváltó paradoxonokat, bár talán kissé fáradtabban, mint ahogy nemrégiben idehaza hallottuk tőle. És amikor egyik legújabb darabjára, a Hirominak írott *HIPARTITA*-ra került a sor, már nem is tanított, hanem inkább a közönségnek ismertette az alkotás közben öt foglalkoztató gondolatokat. Felesége a háttérből meglepetten meg is jegyezte: „Gyuri, mennyit beszél!” De láthatóan most éppen az volt fontos a számára, hogy elmondja, amit a darabról el lehet (vagy el akar) mondani, hogy kijelölje azokat a cölöpöket, amelyeken a hallgatóságban helyet foglaló zenetudósok – rá hivatkozva – végigugráhatnak, ha majd egyszer erről a műről is beszélni akarnak.

Hiromi Kikuchi és Ken Hakiu

A zenetudósok pedig Kurtág figyelmes és hálás publikumának bizonyultak. Legtöbbjük igyekezett korrekten abszolválni a cölöpöket, és így nem csoda, hogy az előadások egy része egyazon témák variálásának tűnt. A vesszőparipák: a szöveges zene és a szövegválasztás kérdése (kiváló alkalom, hogy a zenéről való beszéd ingoványos terepét az irodalomtudomány jól kitaposott ösvényén kerüljük meg), illetve a Kurtág-zenébe unosuntalan beszüremkedő külső hatások, zenetörténeti asszociációk témaköre (itt pedig Kurtág zenéje helyett remekül lehet mások zenéjéről beszélni). Az előbbiről egész sor előadás hangzott el: a Hölderlin-megzenésítések katalógusa (*Hartmut Lüch*), a Lichtenberg-ciklus groteszk vonásainak felsorakoztatása (*Grégoire Tossier*), a Pilinszky és Kurtág közti szellemi rokonság ismertetése (*Laki Péter*), az orosz kórusok poétikai antológiája (*Julia Galieva*) mellett egy meglehetősen terjedelmes előadásban Hölderlin történetileg dokumentált gyaloglósznvedélye és a Hölderlin-Gesänge tempókérdései is különös kapcsolatba kerülhettek egymással (*Roland Moser*).

A másik tematikus csoport felütését az *hommage*-ok kérdéskörének megpendítése adta (*Ulrich Mosch*); ehhez csatlakozott a Webern- és Szervánszky-idézetei révén különösen kínáló *Officium breve* erősen felületi áttekintése (*Tobias Bleek*), vagy éppen egy kevésbé meggyőző kísérlet a *Panaszos dal* című brácsadarab és Mahler azonos című

kantátájának összekapcsolására (*Gösta Neuwirth*). A mások zenéjéhez való viszony mellett legalább ennyire inspiráló a kurtági életmű belső kapcsolatrendszerének sűrűn szőtt hálója is. Néhány alapvető szempont alapján az életmű első három évtizedéről adott madártávlati képet *François Polloli*, akinek hamarosan nyomtatásban megjelenő disszertációja nyilván elmélyíti majd a most hallottakat. Én magam pedig a nálunk már kétszer hallott, de sokak számára még ismeretlen *...concertante...*-t igyekeztem az utóbbi másfél évtized kompozíciói között elhelyezni.

Tudnivaló, hogy a Kurtág-zenére irányuló nemzetközi zenetudományi érdeklődést a világsiker mellett az is táplálja, hogy a zeneszerző kéziratai több mint egy évtizede nyilvános gyűjteményben, a bázei Sacher-archívumban minden érdeklődő számára hozzáférhetők. Igaz, a több tízezer lapra rúgó anyag mindmáig katalogizálatlan (*Friedemann Sallis* éppen a keresztösszefüggésekben gazdag kottaanyag kellőképpen informatív

feldolgozására tett javaslatát ismertette most), de bizonyosan számos ismeretlen darab vázlatát vagy akár kész alakját is rejti. Ízelítőül egy mulatságos Mandelstam-gyermekvers alkalmi megzenésítését bányászták ki e gyűjteményből *Dina Lentsner*.

A praxistól nem ritkán még ma is idegenkedő zenetudomány közegeiben sajátos, ám sikeres ötlet volt gyakorló muzikusokat is meghívni az előadók közé. Akadt ugyan

köztük, aki megrekedt a hegedűjáték Kurtág által használt technikai lehetőségeinek lexikonszerű ismeretetésénél (*Luisa Bassetto*), annál élénkebbnek és izgalmasabbnak bizonyult a *Játékok* két homlokegyenest eltérő megközelítésének összeállítása. *Stefano Melis* a gyermekek kottaolvasási képességeit tárta fel, imponálóan széleskörű pszichológiai szakirodalom ismeretével felvértezve. Előadása egyik felejthetetlen illusztrációja volt egy mindenfajta zenei képzettség nélküli öt évesről készült filmfelvétel, amelyen a gyermek az egyik tenyeres clustereket használó darab számára ismeretlen jelentésű pacáit első látásra értelmes zenei folyamatként volt képes interpretálni. Az efféle kísérletek talán azt is igazolják, hogy a Kurtág-notáció sokat emlegetett elnagyoltsága nem több mint pusztán babona. *Szervánszky Valéria* ezzel szemben évtizedes tanári tapasztalataiból nyújtott roppant gyakorlatias, szíporakázó bemutatót, majd a másnapi hangversenyen igazolta, hogy pedagógiai mondanója mögött előadói fedezet is áll.

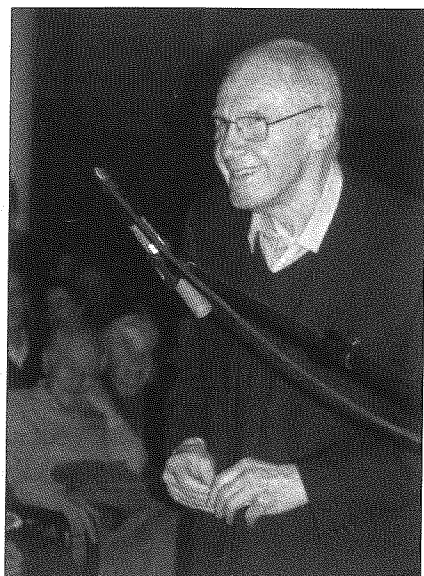
Nyilván nem ennyire szokatlan, de a mi inkább németes vagy angolos iskolázottságú szemléletünknek mégis különös volt néhány karakteresen franciás, a szó eredeti értelmében *essai*-szerű megközelítés. Ezek egyike Webernről és Kurtágról szóló elmékedéseket állított, látszatra kötőanyag nélkül egymás mellé (*Jean-Paul Olive*), a tavalyi Földvári Napokon már nálunk is vendégeskedett *Élise Malinge* pedig Beckettnek és Kurtágnak a nyelvhez való viszonyát vetette egybe néhány megfigyelés alapján.

A magyar előadók közül *Ujfalussy József* megnyitójában a zeneszerzés és előadóművészet Kurtágnál – Bartókhoz hasonlóan –

megbonthatatlan egységére hívta fel a figyelmet. *Wilhelm András* a Párizs utáni újrakezdéskor Kurtág előtt megnyíló lehetőségek közötti választás motivációit elemezte. *Farkas Zoltán* pedig a magyar népzene felhasználásának kétféle poszt-bartóki útját vetette egybe, rámutatva, hogy míg Ligeti többnyire idézetszerűen, gyakran elidegenítve építi be zenéjébe az „anyanyelv” fordulatait, addig Kurtág inkább a stílus mélyére rejtve utal rájuk.

A felolvasásokból kirajzolódó összképpel egybevetve a három hangverseny program-szerkesztése inkább véletlenszerűnek tűnt. Az első este könnyen feledhető közreműködői Kurtág két darabját (*Három darab hegedőre és zongorára*, *Jelenetek egy regényből*) Schumann-nal körítették, a másodikikon az Ébènekvartett Bartók–Ravel-programot játszott, az utolsó koncert fénypontja pedig természetesen a Kurtág házaspár játéka volt, a februári, Szöllősy András köszöntésére Budapesten játszott műsoruk jórészének megismétlésével.

Visszatérés a múltba? Persze ilyesmiről hiábavaló lenne képzelegni. Inkább azt sejtették meg a párizsi Kurtág-napok, hogy milyen irányban halad majd a jövőben a Kurtág-recepció. Abban már biztosak lehetünk, hogy az ő helye kikezdhethetetlen a kortárs zene legnagyobbjai között. Hogy

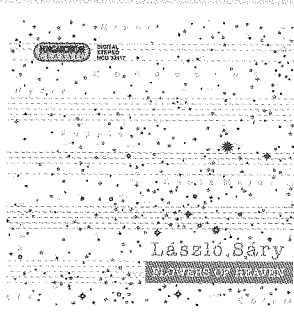
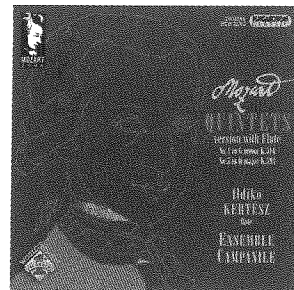
Kurtág György

mennyien lesznek képesek megérteni és elmondani, miért van ez így – e tekintetben, úgy tűnik, lehet okunk szkepszisre.

HALÁSZ PÉTER

Az Ébène Vonósnégyes

KIS ZSUZSA FELVÉTELEI

HUNGAROTON
CLASSIC

ÚJDONSÁGOK

